

ЕЛМ
ҺӘҶАТ

11

1963

Садыгчан

Нәлэ кәч яшларында икән Садыгын малаһәтли, дузлу сәси Гарабаг ханәндәләринин нәзәр-диггәтини чәлб етмишди. Атасы ону Шушадакы ханәндәләр мәчлисинә кәтирди. Уста мусигишүнәсләр она муғаматын сирләрини өйрәтмә-јә башладылар. Лакин Садыгын иши дүз кәтирмәди, 18 яшында икән сәси батды. Өзүнүн көзәл сәсини итирән Садыг исә руһдан дүшмәди. Әввәлчә түтәк вә неј чалмағы өйрәнди, даһа сонра каманча чалды. О, муғамын сәһркар сирләринә бәләд олдуғча, даһа бөјүк арзуларла ганадланды вә нәһәјәт тар чалмаға башлады. ССРИ халг артисти, профессор Бүлбүл Садыгын тарзәнлик сәнәтинә дәриндән јијәләнмәси һаггында јазмышдыр: «Мирзә Садыгын тар мү-әллими шушалы тарзән Әләскәр олмуш-дур. Бөјүк әлләри, үзүн вә күчлү бар-мағлары олан Садыг аз бир вахт ичә-рисиндә өзүнүн фитри истәдады вә га-билијјәти нәтичәсиндә нәинки тар чалмаг сәнәтинә јијәләнмиш, һәтта мөһәрәтли тар чалмасы илә өз мүәллимини дә өтүб кечмишди. Садыг тар чаланда устады Әләскәр она һәсәд апарараг һәмишә бу сөзләри тәкрат еләрмиш: каш, мәним вар-дөвләтим Садыгын, онун бармагла-ры исә мәним олајды».

Доғрудан да, Мирзә Садыг Әсәд оғлу (Садыгчан) XIX әсрин икинчи јары-

сында Азәрбајчанын ән көркәмли, ән маһир тарзәни олмушдур. Онун тарда ишләтдији бармағлары, вурдуғу самбал-лы алт-үст мизраблары һәлә индијә гә-дәр һеч кәс нә ишләдә билмиш, нә дә вурда билмишди. Садыгчанын тарзәнлик сәнәти тәкчә Азәрбајчан вә Зағафга-зијада дејил, һәтта Јахын Шәрг өлкә-ләриндә дә јүксәк гиймәтләндирилмиш-дир.

Мирзә Садыг өзүнүн тар чалмаг мә-һәрәти вә мәрифәти илә халгын һүсн-рәғбәтини газанмышды. Мәһз буна кө-рә дә һөрмәт вә мөһәббәт әләмәти ола-раг ону һәр јердә «Садыгчан» дејә ча-ғырмышлар. Јери кәлмишкән гејд етмәк лазымдыр ки, о дөврдә халг аңчәг ики нәфәр мусигишүнәса: Садыга (Садыг-чан) вә мөшһур ханәндәмиз Абдулбағы Зүяалова (Бүлбүлчан) бәлә јүксәк ад вермишди.

Азәрбајчанын маарифпәрвар шаири Сејид Әзим Ширванинин шә-рләриндә, өз дөврүнүн тарихчиси Мөһәммәдаға Мүчтәһидзадәнин «Гарабағнамә» әсә-риндә дә Садыгчанын адына раст кәлмәк олар. һәтта XIX әср шаирләриндән Мө-шәди Әјјуб Баки:

Ај, Садыг, ад әлә тары,
Сәни тари,

Бир һалә кәтир мән дилизары,

Сәни тари,—

рәдифли шә'рини Садыгчана һәср етмишди.

Садыгчан, ејни заманда, Шу-шада вә Тифлиседә кәстәрилән театр тамашаларында да тар-зән кими чыхыш етмишди. Мәсәлән, 1886-чы ил декабрын 29-да Тбилисинин Артруни (көһнә) театрынын биһасында М. Ф. Ахундовун «Дәрвиш Мәстәлишаһ» комедијасы та-машасынын фәсиләләриндә мөшһур тарзән Садыг чал-мышдыр.

Садыгчан кечән әсрин 90-чы илләриндә Шушадә илк ан-самбл тәшкил етмишди. Ан-самблын һеј'әти әсасән кәч ханәндә вә сазәндәләрдән иба-рәт олмушдур. Ансамблда һки гыз да иштирак етмишди. Ан-самбл Азәрбајчанын бөјүк шә-һәрләриндә, Тбилиси вә Јере-ванда дәфәләрдә чыхыш ет-миш вә тамашачылар тәрә-финдән рәғбәтлә гаршылан-мышдыр.

Садыгчан тәкчә тарзән ола-раг галмамыш, һәм дә истә-дадлы јениликчи олмушдур. Садыгчан тарын тәкмилләшмә-си үзәриндә ишләмиш, онун

гурулушуну дәјишдирмишди. О, тарын голунда бир чох артыг пәрдәләри атыб 17 пәрдә сахламышдыр. Садыгчана гәдәр та-ры диз үстүндә чалардылар. О, илк дәфә тары синә үзәриндә, әлдә тутараг чал-маға башламышдыр. Индики тарла-рын үстүндәки зәнк симләрини (чин-кәнә) Садыгчан артырмышдыр. Садыг-чана гәдәр тарын беш сими вар иди. О, тара 6 сим дә әләвә едиб, онун саыны 11-ә чатдырмышдыр. Мөшһур мусигишүнәс Саша Оганезашвили исә јазыр ки, Садыг тара 8 сим әләвә етмиш-ди. Бунлар «ре» вә «сол» сәсләриди.

Тарын гурулушунә кәтирдији бүтүн бу јениликләрдә Садыгчан тарын сәси-ни хејли артырмаға мүвәфғәг олмуш вә тарда ифачылыг мәдәнијјәтини јүк-сәк бир мөһәләлә галдырмышдыр. Са-дыгчанын бу јениликләриндән сонра, тар ифачылыг сәнәтиндә бир мусиги әләти кими даһа мүнүм рол ојнамаға башламышдыр. Садыгчанын тәкмилләш-дирдији тары халг «сәһирли тар», Са-дыгчаны исә «тарын атасы» адландыр-мышдыр.

Садыгчан Азәрбајчан муғамына да бир чох јениликләр кәтирмишди. О, мусиги тарихимизлә бир нечә муғамын јарадычысы һесаб едилди. Садыгчан «Сәкаһ» муғамыны инкишаф етдирәпәк тарын голунә «Забул» пәрдәсини әләвә етмиш, «Маһур» муғамыны тәкмилләш-дирмишди.

Садыгчан мусиги сәнәти үзә бир сыра тәдгигатлар да апармышдыр. Рес-публиканын халг артисти, гочаман тар-зән Гурбан Пиримов Садыгчанын бу тәдгигатлары һаггында јазыр: «Бир күн Садыг мәнә деди ки, онун үчүн кәнд-лән бүлбүл тутуб кәтирим. Мән дә бир бүлбүл вә бир гаратојуг тутуб она апар-дым. Бир дәфә кәлиб көрдүм ки, Са-дыгчан гаратојугун габағына бир күз-кү гојуб, өзү исә кәнарда тар чалыр. Садыг гаратојуглары чөлдә охума-ларына бәнзәјән бир тәсиф чалырды. Күзкүдә өз шөклчнә тамаша едән гар-атојуг бирдән таода чалынан тәснифи охумаға башлајанда мән чох тәәччүб етдим. Ахы бу, доғрудан да мө'чүзә иди».

Халгымызын севимли сәнәткәры, Садыгчан 1902-чи илдә Шуша шәһәрин-дә вәфат етмишди. Мөшһур мусигишү-насларымыз Мәшәди Зейнал, Арсен Ја-рамишов, Малбәјли һәмид, Мәшәди Чә-мил Әмиров, Гурбан Пиримов вә баш-галары Садыгчан мәктәбинин јетишдир-мәләри олмуш, һәм дә өз кәркин сә'јлә-ри вә шәхси јарадычылығлары илә бу мәктәби даһа да инкишаф етдирмиш-ләр.

Ф. ШУШИНСКИ.